

Samen kerk, levend getuigenis Christenen in het Midden-Oosten

door Leo van Leijzen

Het Midden-Oosten strekt zich uit van Turkije tot Jemen en van Egypte tot Iran. Al die landen hebben een islamitische meerderheid, behalve Israël. Er bestaat een minderheid van christenen tussen 1% en 10%. Hun situatie is in elk land verschillend, maar heeft één overeenkomst: ze is zelden onproblematisch. De katholieke bisschoppensynode oktober jl. te Rome, speciaal hiertoe bijeengeroepen, gaf nieuwe aanzetten om de problemen aan te pakken. Titel van de synode was 'Communio en Getuigenis', verwijzend naar Handelingen 4: 32-33.

In deze lijn van vernieuwende initiatieven vraagt de Katholieke Vereniging voor Oecumene op de Zondag voor de Oosterse Kerken (22 mei) aandacht voor de 'Christenen van het Midden-Oosten'. Ons motto: 'Samen kerk, levend getuigenis'. Dat is de synodetitel in 'vertaling'.

Oosters. En westers...

De meeste christenen in het Midden-Oosten horen tot een *oosterse* kerk. Er zijn minstens drie confessionele groepen van oosterse snit, los van Rome. Ze hebben een in de Oriënt gewortelde spiritualiteit. Sommigen spreken Aramees, de taal van Jezus. In de geschiedenis zijn sommigen van deze oosterse christenen de band met Rome aangegaan, maar hebben hun oosterse karakter behouden. We noemen ze wel geünieerden. Er zijn ook christenen van westerse traditie: de rooms-katholieke kerk en kleine protestantse kerken. Al sinds de 5^e eeuw is er verdeeldheid tussen de kerken in het Midden-Oosten als gevolg van theologische ruzies. Gelukkig proberen tegenwoordig al deze kerken zoveel mogelijk samen te werken, met vallen en opstaan.

Lotsverbondenheid

Vaak treft hen het lot van opgelegd vreemdelingschap. Oosterse gemeen-

schappen zijn er al aanwezig vanaf de 2^e eeuw, nog voor de komst van de islam (7^e eeuw), zoals de Kopten in Egypte en de Assyrische christenen in Irak. Al eeuwen worden christenen in het Midden-Oosten in tijden van crisis geassocieerd met westelijker gelegen christelijke supermachten, ook als er geen enkele aanleiding toe is; supermachten die meestal als vijanden van de islam werden beschouwd: Byzantium, de kruisvaarders, het Britse en Franse kolonialisme, het Amerika van Bush. Christenen worden door een gedeelte van hun moslimlandgenoten tot 'buitenstaanders' gebombardeerd – soms letterlijk, zie de bomaanslagen op kerkgebouwen in Egypte en Irak in 2010 en 2011. Bedoeld om christenen die al bijna 2000 jaar in het gebied wonen te verdrijven.

Vervolging?

Ze worden dus keihard vervolgd? Die voorstellingswijze zou koren zijn op de molen van bevooroordeelde islamcritici. Want gelukkig is de situatie niet in ieder land zo bar en boos (zie landenvensers pp 3-4). Ook zijn niet alle problemen religieus van aard en ze wortelen ook niet altijd in de verhouding met de islam. Er zit vaak een flinke scheut politiek in. Kijken we naar de situatie van de christelijke Palestijnen in Israël en de Palestijnse

Inhoudsopgave

■ Pag. 1-2

Zondag Oosterse Kerken vraagt aandacht voor christenen in het Midden-Oosten

■ Pag. 3-4

Vier vensters op het Midden-Oosten

Irak, Egypte, Israël - Palestina, Syrië

■ Pag. 5

Elise Woertman blikt terug op de jongerenbijeenkomst Taizé aan de Maas

■ Pag. 6

In memoriam Anton Houtepen

Denker en visionair van de oecumenische beweging

■ Pag. 7

Een rijke oogst

Vereniging organiseert symposium over resultaten van oecumenische dialogen van laatste veertig jaar

■ Pag. 8

Project Koptisch Orthodoxe Kerk in Egypte:

trainingsprogramma in positief en creatief denken.

Gebieden, die hun verzet tegen de politiek van de staat Israël aanvaardig volledig deelden met hun moslimvolksgenoten (zie venster 3).

De gelovigen van de oude geloofs-gemeenschappen leven al vanaf de komst van de islam samen met de moslims. In Iran, Irak, Turkije en Egypte is er in meerdere of mindere mate godsdienstvrijheid, maar nooit volledig. Op papier ziet het er vaak beter uit dan in de praktijk. Door allerlei politieke en sociale omstandigheden is het moslimfundamentalisme de laatste tientallen jaren gegroeid. Het doordringt vele sectoren van de samenleving en beïnvloedt de mensenrechtensituatie van christenen negatief. In veel landen ervaren zij de negatieve weerslag ervan aan den lijve: achterstelling door de staat, dagelijkse discriminatie, maatschappelijke marginalisering, vervolging door terroristen.

Er zijn ook landen waar het goed lijkt te gaan met christenen. Jordanië is een toonbeeld van vreedzame coëxistentie. Syrië kent godsdienstvrijheid en zelfs een zekere privilegiëring van christenen, maar de bescherming door de heersende minderheidsdictatuur van de Assads betekent een wankele evenwicht. Libanon is nog steeds een 'stronghold' voor christenen, maar het christelijke volksdeel is zijn machts- en bevolkingsoverwicht van weleer kwijt en is politiek hopeloos verdeeld.

Exodus

De exodus van christenen is een regelrechte ramp.

– Allereerst voor die mensen. Je wilt

toch wonen in je eigen land. Met gelijke rechten en een economisch toekomstperspectief. Zonder oorlog in het algemeen en zonder een op jou gericht terrorisme in het bijzonder.

– Het vertrek van de christenen is niet goed voor de moslims, noch voor de maatschappij als geheel. Christenen hebben de samenleving van het Midden-Oosten mede vormgegeven. Hun aanwezigheid is een waarborg voor een pluriforme maatschappij.

– Een goed samenleven van moslims en christenen zal een positieve uitwerking hebben op de westerse landen, waar een dergelijk samenleven pas in de kinderschoenen staat.

– Het wereldwijde christendom kan niet zonder levende christelijke gemeenschappen dáár. Met name de oosterse kerken zijn historisch doorslaggevend geweest voor de vorming van het christendom. Als die historische kerkgemeenschappen uit het Midden-Oosten verdwijnen, raken ze los van hun wortels. Hun inspirerende tradities dreigen niet meer gevoed te worden door hun natuurlijke context, de christelijke Oriënt. Een verlies voor het wereldchristendom.

– *Last but not least*: openlijke evangelieverkondiging en een vrije keuze voor een godsdienst zijn voor de meeste landen van het Midden-Oosten verre toekomstmuziek. Toch is de christelijke presentie er van levensbelang. Als christenen geloven dat de boodschap van Jezus Christus doorslaggevend is voor hoe het met onze wereld verder moet, dan is het vóórleven van Zijn evangelie door concrete gemeenschappen van christenen daar

van vitale betekenis. Gewoon door er Samen Kerk te zijn en een Levend Getuigenis te geven! En dat sluit een gedegen en hartelijke dialoog met de islam als een serieus te nemen en te respecteren godsdienst niet uit.

Nieuwe ontwikkeling: groei!

Er is niet alleen maar exodus. Zo viel er de laatste jaren in Israël een lichte groei van christenen te constateren (zie venster 3). En vooral in de zuidelijke Arabische landen van het Midden-Oosten: Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten, maar ook andere staten op het Arabisch Schiereiland en aan de Golf, nam het aantal christenen toe. Onder hun arbeidsmigranten uit India, Sri Lanka, de Filipijnen, Ethiopië en Eritrea zijn veel christenen, niet zelden orthodoxen of oosters-katholieken. Deze mensen worden net als hun niet-christelijke lotgenoten vaak vreselijk uitgebuit. In Saoedi-Arabië, dat officieel 0% christenen zou hebben (maar feitelijk 3,5 tot 5 %), is iedere christelijke activiteit verboden. In andere landen aan de Golf is gelukkig meestal wel godsdienstvrijheid en kunnen de moederkerken kerkelijke en pastorale structuren opzetten.

Samen kerk

Hoe is de exodus terug te dringen en de situatie van de christenen te verbeteren? Als het nog kan... Een deel ligt in de handen van deze christenen zelf. De christenen van het Midden-Oosten leven in een soort paradox. Men is zich er meer dan in Europa van bewust dat men allereerst christen is, voorafgaand aan het orthodox, protestant of katholiek zijn. Echter op het gebied van concrete samenwerking manifesteert zich dikwijls een diepgewortelde clanmentaliteit: tussen kerken, tussen 'ritussen' en zelfs *binnen* kerkgenootschappen. Zo'n 'groep' kan de neiging hebben zijn eigen 'toko' op te zetten, te handhaven en te sauveren.

De oproep tot 'communio' door de synode is geen overbodige luxe. Ja, een belangrijk deel ligt in de handen van die christenen zelf. Maar geloofsgenoten in het Westen, in Europa, in Nederland kunnen hen helpen: door hen beter te leren kennen en contacten met hen op te bouwen. En door waar nodig hen materieel te helpen. 'Samen kerk' blijft niet staan bij het Midden-Oosten zelf, maar is ook een appèl aan ons, christenen in het Westen. ●

Vier vensters op het Midden-Oosten

door Leo van Leijzen

Venster 1 ~ Irak

Saad Sirop Hanna, pastoor van de Chaldeeus-katholieke St. Jozefparochie in Bagdad, werd in 2006 ontvoerd door een fanatieke moslimgroep, maar heeft nog altijd vriendschappelijke contacten onder moslims. "Sinds 2003 bestaat er onder de moslims een misvatting over de identiteit van de christelijke gemeenschap hier in Irak. Veel moslims beschouwen ons als mensen uit het westen, omdat we christen zijn. Ze brengen ons met de Britten en Amerikanen in verband..., maar we zijn Irakezen. Het christendom in Irak... is 1900 jaar oud" (interview KNA 2010).

Iraks oude 'Kerk van het Oosten', ook wel Assyrische Apostolische Kerk geheten, gaat terug tot eind 2^e eeuw. Rond 1000 besloeg zij een gebied van Cyprus tot Peking. Door ingrijpende politieke gebeurtenissen (o.a. massacres) ging het vanaf de 14^e eeuw bergafwaarts met de Apostolische Kerk van het Oosten, of eigenlijk meer bergopwaarts, want men trok zich als een letterlijk gedecimeerde kerk terug in de Koerdische bergen van wat nu Noord-Irak en Zuidoost-Turkije is. Daar reorganiseerden ze zich tot een feodale stammenmaatschappij.

Sommigen gingen de band met Rome aan, waaruit de Chaldeeus-katholieke Kerk ontstond. In de 20^e eeuw, na de Osmaanse genocide op de christenen die ook hen trof, ontplooiden deze christenen zich in de nieuw ontstane Irakese samenleving. Saddam Hoessein voerde een seculier Arabisch-nationalistisch bewind. Zolang de christenen – niet alleen Assyrisch-Apostolischen en Chaldeeus-katholiek, maar ook Syrisch-katholiek, Syrisch-orthodox en Armeniërs – zich daar politiek naar plooiden, was er meestal geen vuilte aan de lucht. De inval van de VS en de poging tot invoer van democratie in Irak naar Amerikaans recept luidde in Irak de oorlog van allen tegen allen in. De christenen zaten tussen de vuren en werden ongewenste vreemdelingen in eigen land. Velen vertrokken. De achtergebleven christenen proberen in Irak hun leven op te pakken. In het autonome Koerdistan is er godsdienstvrijheid en ruimte voor de kerk, maar

◆ Islamitische en christelijke moeders tijdens onderricht op een consultatiebureau van de katholieke instelling Caritas Irak. (Foto: Caritas Irak)

politiek worden de christenen gemarginaliseerd; in het onmiddellijk aangrenzende gebied rond Mossoul, in het 'eigenlijke Irak', werden de christenen vreselijk geterroriseerd en zijn vrijwel allemaal vertrokken. In Bagdad vonden ook recentelijk nog bomaanslagen plaats op kerken. Waren er bij de val van Saddam in 2003 nog 800.000 christenen in Irak (30 miljoen inwoners), in 2011 is dat amper meer dan 300.000. Een half miljoen is vertrokken. Het oppakken van de draad gaat de kerken begrijpelijkerwijs niet zo gemakkelijk af; hun voortbestaan is in Irak werkelijk bedreigd.

Venster 2 ~ Egypte

Egypte heeft bijna 82 miljoen inwoners, van wie de christenen 10 procent uitmaken. Koptisch-orthodoxen nemen daarvan 9% voor hun rekening (8 miljoen). Daarnaast zijn er andere christelijke kerken. Kopten waren er al meer dan een half millennium voordat de islam ontstond en voordat deze kersverse nieuwe godsdienst vanuit Mekka en Medina door een handjevol Arabieren naar Egypte werd gebracht. Nu zijn daar moslims die vinden dat christenen niet in Egypte thuis horen. Die moslims vormen een kleine maar hoogst invloedrijke groep *die-hards*. De meest ultimatie extremisten onder hen proberen met bomaanslagen de Kopten te verdrijven. Door dit alles worden christenen gedegradeerd tot vreemdelingen in eigen land. Na de heftige politieke ontwikkelingen die vanaf eind januari/begin februari 2011 in

Egypte plaats hebben gevonden en uitmondde in de afzetting van president Mubarak, is het afwachten hoe die voor de Koptische christenen daar uiteindelijk zullen uitpakken. Zal er iets veranderen aan de in Egypte al sinds jaar en dag gangbare praktijk dat de regering de gelijkheid van christenen en moslims per wet belijdt, maar dat zowel hogere als lagere overheden allerlei wetten rondt discriminerend ten voordele van moslims toepassen? Mubarak keerde zich tegen de Moslimbroeders en groepen rechts van hen, maar voerde tevens een islamisering van de Egyptische maatschappij door om de extremere elementen onder de islamisten een zoethoudertje toe te werpen. Zo hou je ze rustig - alsof dat zou lukken... Deze islamisering werkte negatief uit voor christenen. En het hield moslimterrorisme niet tegen. Uit de wel allerextremste kringen van islamisten, wellicht gesteund door groepen uit het buitenland, stammen de dodelijke aanslagen op kerken die de laatste jaren Egypte hebben geteisterd (Nag Hamadi: Koptisch Kerstmis, 6 januari 2010, Alexandrië: Nieuwjaarsmorgen 2011). Recente, schoorvoetende reacties van Koptisch-orthodoxen tonen aan dat hun gemeenschap goede hoop heeft dat Mubaraks vertrek tevens de Kopten meer vrijheid zal geven. Onder de demonstranten op het Tahrirplein in Cairo waren ook Koptische jongeren en onder hen zijn acht dodelijke slachtoffers gevallen.

Venster 3 ~ Israël en de Palestijnse Gebieden (H. Land)

Er zijn in het huidige Heilig Land twee politieke realiteiten: de Staat Israël en de Palestijnse Gebieden. Jeruzalem is een twistappel tussen de twee. De Palestijnse Gebieden hebben twee regio's met een eigen regering: de Palestijnse Autoriteit (PLO) op de West-Bank, Hamas in de Gazastrook. In deze vier gebieden: Israël, Jeruzalem, West-Bank en Gaza is de situatie van de christenen telkens weer anders. Het Heilig Land is populair als internationaal pelgrimsoord voor christenen. Maar hoe zit het met de christenen die deel uitmaken van de Palestijnse of Israëlische bevolking? De grieks-katholieke aartsbisschop van Galilea (Noord-Israël), Elias Chacour, was deelnemer aan de Bijzondere Synode in Rome over het Midden-Oosten.

Sprekend over de christenen in het Midden-Oosten in een interview naar aanleiding van de synode riep hij zijn Katholieke Kerk op "te handelen om hun het gevoel te geven dat ze belangrijk zijn in de Kerk; om de Katholieke Kerk ervan bewust te maken dat Israël niet joods is; er zijn joden hier, maar Israël is ook: Palestijnen. En de Palestijnen zijn niet alleen moslim, maar ook christen." En, doelend op de bedevaartplaatsen van het Heilig Land: "De minste van de christenen hier is veel belangrijker dan alle heiligdommen bij elkaar."

De Palestijnse christenen in Israël horen tot verschillende kerken. Net als de moslims zijn ze tweede-rangsburgers. Binnen de Rooms-katholieke (Latijnse) Kerk zijn er ook de zogeheten 'Hebreeuwse katholieken', joodse Israëli's die katholiek christen zijn geworden, of katholieke partners van joden. En dan zijn er de Russische joden, van wie een niet te verwaarlozen deel... Russisch-orthodox is! Alles samen is 2,1 % van de bevolking in Israël christen. Er is een lichte groei van christenen.

Op de West-Bank bestaat nog een minderheid van 8% christenen, in Gaza is dat 0,7 %.

De situatie van de Palestijnse christenen is er een voorbeeld van dat hun problemen aanvankelijk uitsluitend politiek waren zonder verband met de islam. Ze werden verdreven of vertrokken naar het Westen omdat ze als Palestijnen de Israëlische politiek meer dan zat waren, zij het dat christenen door hun meer westerse manier van

leven eerder emigreerden.

Aanvankelijk was er geen tegenstelling tussen christelijke en islamitische Palestijnen. Dat is later wél gekomen na de opkomst van fundamentalistische groepen, zoals Hamas. Palestijnen hielden nog lang de schijn op van onderlinge solidariteit. In de tussentijd heeft de christelijk-islamitische tegenstelling onder het oppervlak aardig doorgewoekerd. Reden te meer voor christenen om te emigreren. Door de leegloop van de Palestijnse kerken is er het gevaar dat de oude autochtone geloofsgemeenschappen geheel verdwijnen of vervallen tot een museale rest, een grote adering voor de regio.

Venster 4 ~ De Syrische Arabische Republiek (Syrië)

Syrië (22 miljoen inwoners) is naast Libanon een van de 'strongholds' van de christenen in het Midden-Oosten. Onder Syrië's christenen (10%) vindt men vrijwel alle oosterse en westerse confessies van het christendom. Een bezoek aan Damascus en omgeving, maar vooral aan Aleppo of het noordoosten (Al-Jazirah) laat een keur aan boeiende en bloeiende kerken zien. Een belangrijk deel van de christenen stamt af van degenen die na de genocide op de christenen in het Osmaanse Rijk in WO I naar Syrië vluchtten. Syrië is de laatste 100 jaar altijd een land geweest dat vervolgd christenen opnam: na 1915 Armeniërs en Syrisch-orthodoxen, in de jaren '30 Assyriërs uit Irak en tegenwoordig wederom christenen uit datzelfde land. Syrië kent zelfs een zekere bevoorrechtiging van christenen. Probleem is wel dat het land wordt geregeerd door een minderheidsregiem dat zich alleen als dictatuur overeind kan houden. Politieke kritiek is onmogelijk. Ook religieuze rivaliteit wordt door het bewind dat zelf op een godsdienstige minderheid steunt (de islamitische Alevieten), als zeer bedreigend ervaren. De godsdienstvrijheid voert men dus ook zo hoog in het vaandel vanwege de politieke opportuniteit ervan. Alles wat in de Syrische natie ook maar riekt naar sektarische verdeeldheid wordt *rücksichtslos* de kop ingerukt. Een wankel evenwicht. Want wat als dit regiem valt? Staan dan - bij gebrek aan een democratische oppositie - de in het land wijdverbreide en goed georganiseerde moslimfundamentalisten te rammelen aan de poorten van de macht? De christenen hebben nu nog

religieuze vrijheid, maar houden hun hart vast. Die situatie is eigenlijk al enkele tientallen jaren zo. Christenen - zoals bijvoorbeeld de Syrisch-orthodoxen in het land, die door schade en schande wijs geworden onder de Osmaanse genocide toch al de reflex hebben niet te wachten tot de grote klappen vallen - trekken dan ook al jaren uit Syrië weg, zonder dat er concreet aanwijsbare christenvervolging is. Maar voor velen is het leven in een harde dictatuur misschien al reden genoeg om te emigreren, zeker als men de twijfelachtige eer heeft door die dictatuur - die men zo hard nodig heeft - te worden geknuffeld. Wel godsdienstvrijheid voor christenen, maar per saldo een weinig aantrekkelijke situatie. Kortom, paradoxen te over. Toch zijn er ook voorbeelden in Syrië dat christenen zich positief inzetten voor een beter leven voor henzelf en hun moslim medeburgers. Zo werken bijvoorbeeld christenen in Homs (West-Syrië) onder leiding van de Nederlander Frans van der Lugt, jezuïet en psycholoog, samen met moslims aan een goede onderlinge verstandhouding. Men doet dit o.a. door middel van een agrarisch project, meditatielessen en het organiseren van wandeltochten, waarbij men elkaar intensief leert kennen. ●

◆ Evangelielezing in een Assyrisch-Apostolische parochie in de regio Al-Jazirah. Naar deze regio in Noordoost-Syrië vluchtten Assyrische christenen na de bloedige vervolging in Irak in de jaren 1930. (Foto: L. van Leijzen)

Ontmoeting en stilte

door Elise Woertman

30.000 jongeren kwamen tussen kerst en Nieuwjaarsdag naar Nederland voor de jaarlijkse Europese Ontmoeting van Taizé. Ze kwamen vanuit heel Europa, van Zweden tot Albanië, van Spanje tot Oekraïne naar Rotterdam toe, soms na een dagenlange busreis voor die 'Pelgrimage van vertrouwen'.

Organisatie

Zo'n 'Pelgrimage van vertrouwen' heeft heel wat voeten in de aarde, op allerlei terreinen. Voor de jongeren zelf, die erop vertrouwen dat er een slaapplek, eten en een programma zou zijn die dagen. Maar ook voor de organisatie die maandenlang bezig is geweest om deze ontmoeting mogelijk te maken, in samenwerking met Ahoy en met de RET. Vanaf eind september waren enkele broeders uit Taizé, samen met een aantal vrijwilligers in Rotterdam om de ontmoeting voor te bereiden. Want hoe vervoer je zo snel en veilig mogelijk zoveel mensen per openbaar vervoer, en hoe leg je de OV-chipkaart uit? Hoe tover je het Sportpaleis en de hallen van Ahoy (waar tot en met 27 december nog het kerstcircus was) om tot gebedsruimtes? Hoe vind je eten voor zoveel mensen? Vanaf oktober was er iedere middag een gebed in de oudkatholieke kerk in Rotterdam. Langzaam zag je de aantallen vrijwilligers en belangstellenden groeien, naarmate de ontmoeting dichterbij kwam.

Parochies en gemeente in de wijde omgeving van Rotterdam (Den Haag, Spijkenisse, Breda, oude wetering, Alphen a/d Rijn, Gouda) stelden slaapplekken beschikbaar en zorgden voor het ochtendgebed en gespreksgroepen. Op het laatste moment werden er zelfs pendelbussen gehuurd, als de afstand tot de gastkerken eigenlijk te ver was.

Vieringen

Op 26 december kwamen de eerste 1500 jongeren aan, die ook tijdens de ontmoeting als vrijwilliger wilden meehelpen. Langzaam vulde Ahoy

◆ Foto: Wiesia Klemens

zich steeds meer. Leek Ahoy eerst nog een enorm grote ruimte, vanaf 28 december was daar geen sprake meer van, toen de meerderheid van de jongeren aankwam. Vanaf 7 uur 's ochtends arriveerden de bussen, en werd iedereen gastvrij ontvangen op scholen in Rotterdam, waar ze (per taal) wegwijs werden gemaakt in Rotterdam en hun gastgezin kregen toegevoegd. 's Avonds was de viering in het sportpaleis en de grootste hal van Ahoy. De dagen daarna stonden in het ritme van de drie gebedsvieringen, van workshops en Rotterdam (en Nederland) verkennen, van gastvrijheid en ontmoeten. Het meest indrukwekkende voor veel mensen waren de Taizé-vieringen, en met name de minutendurende stilte. Het is een wonderlijke en indringende ervaring om met zoveel mensen echt stil te kunnen zijn, om je gedachten de vrije loop te kunnen laten, te bidden, dingen op een rijtje te zetten en je in je eenzaamheid verbonden te weten met zoveel anderen, dat taal en cultuur overstijgt.

Contact met de stad

Ook de medewerkers van Ahoy waren onder de indruk, dat het mogelijk was om zo ordelijk en vriendelijk met elkaar om te gaan, dat de jongeren geduldig in de rij stonden voor hun eten en er zelfs vrijwilligers

waren die direct het afval opruimden. De workshops in de middag gaven de gelegenheid om op bezoek te gaan bij verschillende kerken en plekken van hoop, zoals de Pauluskerk of de Schotse kerk in Rotterdam. Maar ook om in gesprek te gaan met een broeder van Taizé, een gospelkoor te horen optreden of een gesprek te volgen tussen Mgr. Van Luyn en burgemeester Aboutaleb van Rotterdam over wat goed samenleven is. Oudjaarsavond stond in het teken van ontmoeting

en waren de jongeren in de gastgezinnen. In iedere kerk was er om 23 uur 's avonds een gebedswake, met daarna een landenfeest. Jongeren konden daarop iets laten zien van hun eigen cultuur en achtergrond aan de anderen. Nieuwjaarsdag vierden iedereen mee in de lokale kerk om vervolgens weer huiswaarts te gaan.

Inkeer en vernieuwing

Ontmoeting en stilte zijn voor mij de kernwoorden van deze Pelgrimage van Vertrouwen: het zoeken in de stilte en met mensen uit zoveel verschillende landen, talen en culturen naar wat goed leven is, naar God. Dat is het meest wezenlijke en tegelijk het meest moeilijke in woorden te vatten. Iedere deelnemer aan die Pelgrimage neemt zijn of haar eigen ervaringen mee naar huis, om daar hopelijk vernieuwd en geïnspireerd te leven. Ook voor de diverse kerken in Rotterdam, en in heel Nederland heeft het veel in beweging gezet. Het feit dat zo'n ontmoeting in Nederland mogelijk was, te zien dat er zoveel jongeren zijn die bezig zijn met geloof, met God, met samenleven geeft voor velen een nieuw elan, een nieuwe hoop. Daarom worden er de komende maanden allerlei activiteiten georganiseerd die dat elan willen voortzetten en uitbreiden. ●

In Memoriam - Anton Houtepen

door Geert van Dartel

Op 11 december 2010 overleed Anton Houtepen. Zijn overlijden kwam voor velen als een schok. Met zijn eruditie en bevlogenheid heeft hij zich vanaf het einde van de jaren zestig van de vorige eeuw met hart en ziel ingezet voor de oecumenische beweging in binnen en buitenland. Hij was niet bang om nieuwe wegen te gaan.

Na zijn priesteropleiding vervolgde Anton Houtepen in de jaren zestig zijn studies in Nijmegen en Heidelberg. In Heidelberg ontmoette hij zijn latere echtgenote. Ze trouwden in Nederland en kregen twee zonen. Houtepen promoveerde in 1973 bij Edward Schillebeeckx met een studie over onfeilbaarheid en hermeneutiek. In de jaren zeventig was hij werkzaam voor het Dioceesaan Pastoraal Centrum van het bisdom Breda. Als gedelegeerde voor oecumene was hij een prominent lid van het hoofdbestuur van de St. Wilibrordvereniging. De voordracht van het bestuur om hem in 1977 tot voorzitter te benoemen, werd door de Bisschoppenconferentie afgewezen. Een jaar eerder was zijn benoeming tot hoogleraar aan de Katholieke Theologische Faculteit in Nijmegen als opvolger van prof. dr. Piet Schoonenberg eveneens gestrand.

Deze teleurstellingen hebben Anton Houtepen niet verbitterd. Als oecumenicus en theoloog heeft hij eerst als medewerker en later als directeur van het Interuniversitair Instituut voor Missiologie en Oecumenica (IIMO) (1971-2005), hoogleraar Filosofie in Rotterdam (1984-1994) en hoogleraar Oecumenica in Utrecht (1995-2005) zijn vleugels uitgeslagen. Tijdens zijn wetenschappelijke carrière bleef hij steeds betrokken op de praktische oecumene. Kort na zijn overlijden betitelde de huidige secretaris van de Raad van Kerken Anton Houtepen als de icoon van de

◆ Foto: Raad van Kerken in Nederland

oecumene en 'godfather' op wie wij altijd een beroep konden doen, een man met een enorme dossierkennis, die de verschillende tradities van binnenuit kende.' Jeannette van Anandel, huisarts en vanaf het eerste uur actief betrokken bij de oecumenische gemeenschappen in ons land prees hem omwille van zijn interesse en het vertrouwen in hun oecumenische experiment. Collega en vriend prof. dr. Leo Koffeman roemde naast zijn kennis en theologische onafhankelijkheid, zijn intellectuele eerlijkheid en onverwoestbare hoop. In zijn laatste mail aan Koffeman schreef Anton Houtepen: "Ik heb met passie en vreugde mij ingezet voor de *koinonia* van de kerken en voor het gezamenlijk getuigenis en de dienst van de Nederlandse kerken. We weten allemaal, dat we het beloofde land alleen uit de verte hebben mogen zien, maar dat neemt het visioen niet weg, noch de belofte die ons is gegeven".

Het zijn steeds weer personen die de oecumenische beweging dragen en kleuren. Daarom zijn de biografieën van de voortrekkers van de oecumenische beweging zo interessant. In de bundel *Rethinking ecumenism* (red. Dr. Freek L. Bakker, uitgeverij

Voor Anton Houtepen

Maar nu hij -
die met een God -
als een blijkbaar nog steeds open
zij het daarom nog niet
altijd precies weer dezelfde
vraag van ons allen
zo onvermoeibaar op WEG was
om het volk van de ENE,
wiens Naam als geen ander
hem op het lijf stond geschreven,
weer samen te voegen -

de pen, waarmee hij
zo vaak en zo raak
dat hout toch maar weer
op maat wist te snijden
voorgoed moest laten vallen
laten wij met die pen
de vraag door hem gesteld
toch niet zomaar daar liggen?

Henk Eikelboom

Meinema 2004) zijn twee teksten opgenomen die zeer verhelderend zijn voor een begrip van persoon en werk van Anton Houtepen. Dr. Karel Steenbrink, die vele jaren met Houtepen bij het IIMO samenwerkte, schreef een biografische schets van het leven van Anton Houtepen. Hij typeert hem aan het einde van zijn verhaal als een *visionaire teamspeler*. Daarnaast een portret van de theologie van Anton Houtepen van de hand van de systematisch theologe dr. Susanne Hennecke. In haar bijdrage verheldert zij hoe Houtepen in de context van de gesecculariseerde wereld en vanuit een verlangen naar gemeenschap (*koinonia*) de relevantie van de *vraag naar God open* hield.

Op 17 december vond de uitvaart plaats vanuit de Aloysiuskerk in Utrecht. Het was een koude, winterse dag. De straten waren met sneeuw bedekt. De kist met het lichaam van Anton werd op een kar vanuit zijn huis naar de kerk gereden en na de dienst naar de begraafplaats. In de dienst waarin dr. Ton van Eijk voorging, werd op een intense manier afscheid genomen van deze geliefde mens. Velen vergezelden hem naar zijn laatste rustplaats. ●

Een rijke oogst - de vruchten van de oecumenische dialoog

Vorig jaar presenteerde kardinaal Walter Kasper een boek waarin de balans opgemaakt wordt van de oecumenische dialogen die de RK Kerk sinds het midden van de jaren zestig voert met Lutheranen, Anglicanen, Methodisten en Gereformeerden. Binnenkort verschijnt dit boek bij uitgeverij Berne in Nederlandse vertaling. In het kader van Refo500 organiseert de vereniging op 16 juni a.s. in samenwerking met de katholieke en protestantse theologische faculteiten een symposium over dit boek. Via de bijgevoegde folder kunt u zich daarvoor aanmelden en het boek bestellen. In dit nummer van *Overeen* publiceren we het voorwoord van prof. dr. Adelbert Denaux bij de Nederlandse editie.

De verdeeldheid van de christelijke kerken is een schandaal, dat de eensgezinde missionering en evangelisatie van de Kerk van Christus sterk verhindert. De oecumenische beweging die in de twintigste eeuw het licht heeft gezien, is ontstaan onder impuls van de Geest Gods. Toen het tweede Vaticaanse Concilie de oecumenische beweging erkende als het werk van Gods Geest en zich op onomkeerbare wijze engageerde om haar bijdrage daaraan te leveren, heerste er een sfeer van enthousiasme en optimisme. Men verwachtte spoedige resultaten. Ondertussen is dit enthousiasme bekoeld. Sommigen gewagen zelfs van een 'oecumenische winter'. Beter lijkt het te zeggen dat de oecumenische beweging in een nieuwe fase is binnengetreden. Ondertussen mogen we niet vergeten dat de oecumenische beweging tijdens de voorbije vijftig jaar al tot opzienbarende resul-

taten heeft geleid.

Een van de vruchten van de oecumenische beweging zijn de vele bilaterale en multilaterale dialogen die zijn gevoerd op internationaal, regionaal, nationaal en lokaal vlak. Steriele polemiek is veranderd in vruchtbare dialoog. We zien beter dan vroeger wat ons verenigt en wat ons nog scheidt in onze visie op en beleving van het heilsmysterie. Opdat de theologische dialoog tot volle vruchtbaarheid komt zijn twee zaken nodig: zicht krijgen op de samenhang van de vele dialogen, en de aanvaarding van de resultaten van de dialoog in het leven van de kerken. Het eerste heeft trouwens een invloed op het tweede. De kerken stellen zich terecht de vraag naar de samenhang en de coherentie van de verschillende dialogen, vooraleer ze die willen integreren in hun denken en leven. Er is dus nood aan een synthese die de convergentie binnen de verscheidenheid aantoonst.

Het boek van Kardinaal Walter Kasper en zijn medewerkers van de Pauselijke Raad voor de Eenheid, *Harvesting the Fruits* (2008), waarvan de Nederlandse vertaling nu voorligt, is een heel interessante poging in die richting. Hij onderzoekt de resultaten van de bilaterale internationale dialogen met vier kerken of kerkelijke gemeenschappen die hun oorsprong hebben in de 16^e-eeuwse reformatie, namelijk de

Lutherse Wereldbond (LWF), de Wereldraad van Methodisten (WMC), de *Anglican Communion* en de Wereldbond van Gereformeerde Kerken (WARC). Hij richt daarbij zijn aandacht op vier essentiële thema's die in deze dialogen aan bod komen: 1. Jezus Christus en de heilige Drie-eenheid, 2. heil, rechtvaardiging en heiliging, 3. de Kerk, 4. de sacramenten van doop en eucharistie. De resultaten van de dialogen worden in drie bewegingen ontvouwd: vooreerst worden ze in hun historische context geplaatst (de polemieken van het verleden), vervolgens worden ze beschreven en geanalyseerd, en ten slotte worden ze doordacht en geëvalueerd. Het laatste hoofdstuk draagt de paradoxale titel *Inleidende Conclusies*. De auteur kijkt terug op de positieve verworvenheden van de dialogen, de kwesties die nog niet zijn opgelost, en richt een blik op wat er in de toekomst kan gebeuren. Het perspectief is beperkt tot de dialoog met de kerken uit de reformatie, en zelfs daarvan worden niet alle aangeraakte thema's behandeld. Maar een aandachtige lezer zal met vreugde vaststellen welke grote weg in dezen al is afgelegd op onze pelgrimstocht naar de zichtbare eenheid. Tegelijk zal hij beseffen dat er nog mogelijkheden zijn om stappen voorwaarts te zetten. Dr. Ton van Eijk, verdient alle lof voor zijn uitstekende vertaling. Gedurende zijn hele academische loopbaan heeft hij zich intens met de oecumenische dialogen bezig gehouden. Niemand was beter geplaatst dan hij om dit delicate vertaalwerk op zich te nemen. Het is mijn hoop dat vele christenen, priesters, religieuzen en leken, maar ook studenten en docenten in kerkelijke opleidingen, seminaries en faculteiten dit boek ter hand zullen nemen om te zien en te begrijpen dat de oecumenische dialoog tot een vruchtbare oogst heeft geleid en nog steeds toekomst heeft. ●

Prof. Dr. Adelbert Denaux
Decaan Faculteit Katholieke Theologie, Utrecht-Tilburg

Kopten kiezen voor **positief denken**

Project Zondag voor de Oosterse Kerken

De situatie van christenen in het Midden-Oosten ligt vaak ver van ons af. Identificatie en solidariteit liggen niet spontaan voor de hand. Toch hebben we de laatste maanden de revolutionaire ontwikkelingen haast dagelijks in de media kunnen volgen. Mensen roepen – tegen hun dictators in – om vrijheid en brood. In Egypte zetten Kopten zich al langer dan de laatste maanden in voor positieve veranderingen

Bij de nieuwe ontwikkelingen staan christenen niet aan de kant. En het lijkt of sommigen in de Koptische Kerk van Egypte al op de nieuwe situatie hebben geanticipeerd. Drie Koptisch-orthodoxe bisdommen verzorgen het project 'Training in Positief Creatief Denken'. De organiserende instelling is DSSA, de 'Development and Social Services Association' (Vereniging voor Ontwikkeling en Maatschappelijke Dienstverlening). Deze Koptisch-orthodoxe sociale ontwikkelingsorganisatie begon in 1983 met eenvoudige projecten die door de mensen zelf waren geïnitieerd en bouwde haar werk steeds meer uit om arme mensen te helpen een meer menselijke levensstandaard te bereiken. De officiële 'project holder' is bisschop Tadros van Port Said. De DSSA heeft haar kantoor in de Egyptische hoofdstad. Directeur is Sara Nakhla.

E-mail uit Cairo

Mevrouw Nakhla schreef ons over de recente situatie in Egypte: "De revolu-

tie gaf ruimte aan de jongeren om zich uit te spreken, hun stem te laten horen en uiting te geven aan hun behoeften... De Koptische Kerk was eerst bang onze jeugd aan deze revolutie deel te laten nemen... Maar de Koptische jongeren konden niet aan de kant blijven staan. Ze deden mee aan de demonstraties, speelden er een leidende rol en acht van hen werden gedood bij deze gebeurtenissen. Ze baden zij aan zij met moslims op het Tahrirplein... Door ons project van positief denken kwamen we erachter dat we bijdragen aan het oplossen van de problemen van ons land...

Training in Positief Creatief Denken

De *Training in Positief Creatief Denken* is een relatief nieuw idee, dat een paar jaar geleden door DSSA werd opgezet en reeds toen steun ontving van de Katholieke Vereniging voor Oecumene en Cordaid. De Kopten voelen zich als christelijke minderheid in een overwegende moslimsamenleving gediscrimineerd en onderdrukt. Dit belemmert hen in hun maatschappelijke betrokkenheid. "Training in positief denken bood de onderdrukten de mogelijk-

◆ Een trainingsbijeenkomst 'positief denken' van de DSSA in Egypte. (Foto: DSSA)

heid om positief en creatief te denken ten einde de ander te accepteren en aan de situatie te werken ten behoeve van een beter klimaat en betere relaties in onze samenleving, (DSSA, 2010). Doelgroep van de training zijn kerkelijke werkers: diakens, diakonessen, zondagsschoolleraars, kleuterschoolleiders, artsen. De trainers van DSSA werken op de bijeenkomsten met audiovisuele middelen en geven workshops.

Steun DSSA speerpunt in 2011

De collecte van de Katholieke Vereniging voor Oecumene bij gelegenheid van de Zondag voor de Oosterse Kerken komt dit jaar ten goede aan dit trainingsprogramma in positief denken. Zowel met bisschop Tadros als met mevrouw Nakhla heeft de Katholieke Vereniging voor Oecumene al meer dan 15 jaar uitstekende contacten.

Steun het project met een gift op rekening ING 1087628 tnv Katholieke Vereniging voor Oecumene o.v.v. project Egypte. ●

Bezoek onze website op: www.oecumene.nl

Colofon

Overeen is het communicatieblad van de Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord. Leden, donateurs en parochies ontvangen het blad twee maal per jaar.

Redactie: Geert van Dartel, Mirella van Herp, Leo van Leijssen

Vormgeving: VANDARTEL, OSS

Drukwerk: Van Stiphout, Helmond

Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord

Biltstraat 121
3572 AP Utrecht
T: 030-2326907
E: secretariaat@oecumene.nl
Internet: www.oecumene.nl
ING: 801919
ING: 1087628
ISSN: 1568-2862